

De Geschiedenis van een Haagsch Bankiershuis.

Alvorens te kunnen overgaan tot het vertellen van een en ander uit het leven van de verschillende leden van de familie Boas, die gedurende een eeuw een belangrijke rol gespeeld hebben in de Republiek der Vereenigde Nederlanden en die onafgebroken in Den Haag gewoond hebben, dienen wij den lezer allereerst in te lichten hoe hij Den Haag in het einde der 17e en begin der 18e eeuw heeft te bezien.

Want wanneer wij dit zouden verzuimen, dan zouden allicht verschillende verhoudingen bekeken worden in het licht van onzen tijd en dit zou verkeerd zijn.

De Republiek der Vereenigde Nederlanden had het in de 17e eeuw tot een ongekende hoogte gebracht. Handel en scheepvaart bloeiden en de Nederlandsche vlag was gevreesd en geëerd op alle zeëen.

De ontwikkeling van den handel in het algemeen en in het bijzonder die, ontstaan door de bedrijvigheid van de Oost-Indische en West-Indische Compagnie, had welvaart gebracht.

En in de allereerste plaats profiteerde daarvan de eerste koopstad Amsterdam, maar niet minder Den Haag, zooals wij zullen zien.

Aan den opbloei van den handel hadden voor een niet gering aandeel tal van Portugeesche joden, die zich sedert het begin der 17de eeuw binnen Amsterdam hadden gevestigd, medegewerkt. Zij waren verdreven uit Spanje, Portugal en de Zuidelijke Nederlanden om geloofswil en zij konden binnen de Republiek vrijheid van godsdienst genieten.

Wie de economische geschiedenis van Amsterdam kent, weet dit.

Welnu, velen van hen gelukte het, groote kapitalen bijeen te brengen en zij wilden het verkregen geld ook wel doen rollen.

Maar daartoe bood Amsterdam, de drukke werkstad, niet veel gelegenheid. Des te meer echter Den Haag, de zetel van de regeering, van den stadhouder en van de talrijke gezantschappen.

Want al was Den Haag toen een betrekkelijk kleine plaats, die tot het begin der 18e eeuw niet buiten de singelgrachten uitkwam, men wist er te leven en plezier te maken.

Schouwburgen en opera wisselden elkaar af, de kermis had een zekere beroemdheid, bezoeken van vorsten of vreemde gezantschappen zorgden voor verdere afwisseling en feestelijkheden, kortom Den Haag had voor vele vermogenden een groote aantrekkingskracht, die het ook nu nog heeft behouden.

Het zal geen verwondering geven, dat ook vele van de vermogende Amsterdamsche Portugeesche joden de voorkeur gaven hun woonplaats naar Den Haag te verleggen, zooals er meerderen waren, die hetzelfde deden langs de Vecht en daar mooie buitenplaatsen betrokken.

Wanneer wij enkele namen van deze families noemen, dan memoreeren wij de Pereira's, Lopes de Liz en Lopes Suasso, Machado, de Pinto, Duarte, Teixeira's, namen die tot het einde der 19e eeuw in deze eeuw in Den Haag niet onbekend waren.

In het Voorhout, Bezuidenhoutschen weg en iets

later aan de Prinsessegracht, de nieuwe grens van „de Nieuwe Uytlegghinge”, bouwden zij hun huizen, die met kleine paleizen op een lijn gesteld konden worden en nog heden ten dage een juist beeld uit het verleden geven. Maar anders dan thans veelal het geval is, waren deze Portugeesche joden gehecht aan de riten en gebruiken van den Godsdienst en zij wilden daaraan vasthouden tegen elken prijs. Want hadden zij die wel willen prijsgeven door den doop, dan hadden zij ongestoord in hun oude woonplaatsen kunnen blijven.

Voor dat zij dan ook een besluit namen om zich in Den Haag te komen vestigen, wendden zij zich tot den Haagschen Magistraat met enkele wenschen. Van de inwilliging van die verlangens zou hun komen wonen in Den Haag afhangen. Allereerst verzochten zij in 1692 om voor zoover er nog vaste bruggen over de singelgrachten waren, deze te mogen veranderen in ophaalbruggen.

Dit verzoek stond n.l. in het nauwste verband met het godsdienstig voorschrift dat het dragen van voorwerpen op den sabbath verbiedt binnen niet afgesloten gebied. En slechts een ommuurde stad of een omgeven met grachten, die door ophaalbruggen direct los van verbinding met den overkant zijn te maken, kan als zoodanig worden aangemerkt. Wie over deze kwestie meer lezen wil neme het jaarboek Die Haghe 1901 terhand, waarin een artikel voorkomt over deze aangelegenheid van de hand van den Haagschen opperrabbijn Tobias Tal, die in 1898 overleed.

Het verzoek werd dus toegestaan.

De gevolgen van deze overeenkomst met de Magistraat zijn nog heden ten dage te aanschouwen in de witte paaltjes met kettingen, aan de verschillende uiteinden onzer stad, die de gedachte symboliseeren, dat de stad een gesloten stad kan zijn.

Dat er toen in 1692 veel bruggen zijn omgebouwd in ophaalbruggen, meen ik te mogen betwijfelen, omdat er volgens oude kaarten van onze stad toen reeds verschillende ophaalbruggen waren, waarover de toegangswegen, die naar Den Haag voerden, het verkeer leidden.

Twee jaar later, in 1694, kwam een ander verzoek en wel, dat van vrijstelling van schuttersdiensten, welk verzoek bij resolutie van 10 Augustus 1694 werd toegestaan.

Men ziet, dat den Haagschen Magistraat er dus wel wat aan gelegen was deze Portugeesche joden binnen Den Haag te halen. En inderdaad brachten zij leven en vertier in Den Haag.

Een direct gevolg van deze vestiging der Portugeesche joden in Den Haag was evenwel, dat er toen mede een aantal Hoogduitsche joden kwamen, die zoowel ten behoeve van den godsdienst als om andere redenen met de Portugeezen medekwamen. Zoo werd bijv. het beroep van ritueel slachter, zonder hetwelk de jood geen vleesch zou kunnen eten, uitgeoefend door Tobias Magnus, die reeds in 1674 in Den Haag woonde. Maar alras nam hun aantal toe gedachtig aan het gezegde, dat van een gouden wagen wel eens een gouden spijker valt. En deze

Hoogduitsche joden, zooals zij genoemd werden, hoewel er ook vele van Poolsche origine onder waren, namen in aantal sterker toe dan de Portugeezen. Vermogend waren deze in geenen deele en de kleinhandel, was hun beroep.¹⁾

Onder hen was Chajim, zich ook noemende Abraham, Boas, afkomstig uit Schriem in Polen, dien wij als de stamvader van de Nederlandsche familie Boas moeten beschouwen. Hij vestigde zich in de St. Jacobstraat, ook wel Padmoes genoemd in het huis Salomons Tempel, welk perceel tot de 19e eeuw steeds door een lid der familie Boas bewoond is geworden.

Abraham Boas, over wiens verblijf in Polen wij niets weten, was in 1661 geboren en overleed 85 jaar oud op 18 December 1746 in Den Haag.

Een eerste huwelijk had hij gesloten met Maria Tobias, de jonge weduwe van Emanuel Alexander, die een dochter was van den reeds genoemden beestensnijder Tobias Magnus.²⁾ Zij stierf 26 September 1704.

Bij haar huwelijk had zij aan Boas twee zonen medegebracht, n.l. Barent Emanuel en Jacob Emanuel. Deze laatste was in het jaar 1700, 16 jaar oud en dreigde den verkeerden weg op te gaan. Maar het gelukte aan zijn stiefvader hem weg te halen uit den invloed van zekeren inbreker Salomon Meurs.³⁾

Abraham Boas, kreeg van deze vrouw 5 kinderen, te weten: Tobias, Abigael, Sara, Hanna en Sippora.

In het testament waaruit het bovenvermelde blijkt en dat gepasseerd is voor notaris S. Favon 30 Juni 1709, benoemde Abraham Boas tot executeurs de heeren Manuel Levie Duarte en Mozes de Pinto, hetgeen een bewijs is, dat hij met personen uit de allereerste kringen der Portugeesche joden nauwe relaties onderhield, maar ook dat zijn vermogen al zoo groot moet zijn geweest, dat bekwame executeurs bij zijn eventueel overlijden noodig mochten heeten.

Want beide genoemde Portugeesche joden waren inderdaad te beschouwen als leiders van de nog jonge Portugeesche gemeente en bezaten mede het volle vertrouwen van den Magistraat.⁴⁾

Abraham alias Chajim Boas bleef niet lang in ongehuwden staat, en trad den 21en Dec. 1704 reeds in ondertrouw met Esperanza of Emerentia Bloch, dochter van David Bloch, en weduwe van Levi Cohen te Rotterdam.

Deze vrouw overleed 25 Maart 1743 en andermaal probeerde Boas het met een weduwe en wel met Dyna Gompers uit Amsterdam, met wie hij 23 Juni 1743, dus op 32-jarigen leeftijd, in het huwelijksbootje stapte. Bij geen dezer laatste twee vrouwen had Abraham Boas kinderen. Hij was een goede klant van de notarissen, want herhaaldelijk maakte en veranderde hij testamenten. En wij zijn hem en zijn nakomelingen daarvoor erg dankbaar. Want zonder deze documenten zouden wij nooit de kennis en wetenschap over deze Haagsche familie hebben.

1) Zie: De Hoogduitsche joden in 's-Gravenhage vanaf hun komst tot heden. D. S. van Zuiden, 1913. Drukkerij Levisson.

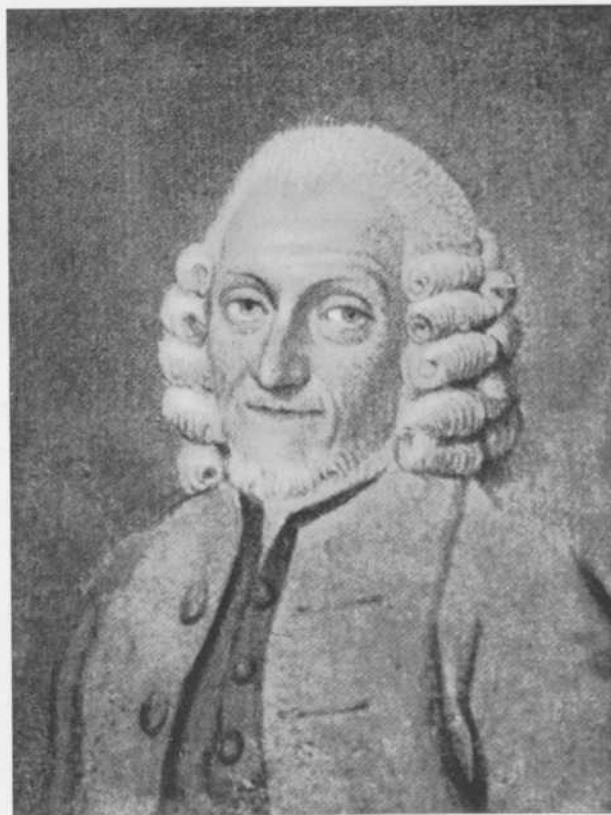
2) Protocol van Notaris S. Favon 9 Dec. 1704

3) Prot. Not. J. van Dulcken 9 Juni 1700.

4) zie: De Hoogduitsche Joden in 's-Gravenhage van af hun komst tot op heden door D. S. van Zuiden.

ben, die wij thans door deze honderden notarieele stukken uit de 18e eeuw op allerlei gebied over de Boassen hebben.

Bij notaris van der Burgh maakte hij vier testamenten in twee jaar en wel op 29 Juni 1741, 12 October 1741, 8 Januari 1742 en 3 December 1742 en ten slotte het laatste op 6 Augustus 1743. Uit dit laatste blijkt, dat zijn erfgenamen waren in de eerste plaats zijn zoon Tobias Boas, verder Hanna Boas, gehuwd met Abraham Philips, Sara gehuwd met Abraham Arons van Cleef, Abigael gehuwd

Tobias Boas
geb. den Haag 3 Nov. 1696
overl. den Haag 27 Nov. 1782

met Abraham Levy de jonge en de kinderen van wijlen zijn dochter Sybille Boas, die gehuwd was met Salomon Elias.

Het testament van 3 December 1742 is vooral interessant om het lakstempel dat er op voorkomt. Dit geeft Boas en Ruth te zien, zooals men zich doorgaans dit Bijbelverhaal voorstelt, n.l. zij bukkende en aren rapende, terwijl Boas staande toeziet. Op de vele documenten van en over Boas heb ik dit lakstempel nooit meer aangetroffen. Abraham Boas was in 1690 Haagsch burger geworden. Zijn schoonvader, de reeds genoemde Tobias Magnus, was dit reeds in 1674 geworden en was daarmede de eerste jood, die in de burgerboeken werd ingeschreven. Hij woonde toen reeds 4 jaar in Den Haag.

Abraham Boas was na zijn vestiging in onze stad een zaak begonnen in juweelen, goud, zilver en stoffen, waarbij zich later de handel in wisselbrieven en andere zaken het bankiersvak betreffende

aansloot. Veel weten wij van deze eerste periode van de zaak niet. Alleen, dat Abraham Boas & Zoon den 31 Juli 1716 met den juwelier en wisselhouder Hendrik van den Castele een associatie aangingen om te samen een wisselzaak te drijven.¹⁾

Wij zien hier dus dezelfde ontwikkeling van het bedrijf als Ravage beschrijft in zijn werk: „Opkomst en bloei van het huis Rothschild”. De zaak schijnt reeds spoedig een enorme vlucht te hebben genomen, want bij acte van 28 April 1727 geeft hij zijn deel in de zaak, die hij sedert 26 Juli 1712 te samen met zijn zoon Tobias had gedreven, aan dezen over. Maar daarvoor moest Tobias, die toen eerst 31 jaar oud was (geb. 3 Nov. 1696) niet min-

Rozette Kaun
geb. 1749
gest. 20 Nov. 1798

der dan 80200 gulden betalen, een enorme som voor dien tijd, waarvoor hij 4% rente moest betalen, zoolang de geheele som niet zou zijn afbetaald.

De acte, waarin deze transactie werd geregeld, is behalve om den inhoud mede belangrijk om het feit, dat Abraham Boas deze onderteekent als Abraham Boas in het Nederlandsch maar tevens als Chajim Boas met Hebreuwsche karakters. Hierdoor is dus alle twijfel weggenomen of Abraham en Chajim wel een en dezelfde persoon zou zijn. Van nu af aan zou dus Tobias de zaak alleen beheeren. En hoe hij dit deed, leert ons de geschiedenis. Door zijn groote rechtschapenheid en eerlijkheid kreeg onder zijn leiding de bankzaak een Europeesche vermaardheid, regeeringen en vorsten traden er gaarne mede in relaties tot beider voordeel. Tobias Boas bleef daarbij de eenvoudige orthodoxe jood, die voor niets ter wereld zijn godsdienst en traditie verzaken zou. Hij bleef gedurende heel zijn leven wonen in het huis van zijn vader aan de St. Jacobsstraat, waarin tot 1720 tevens de synagoge der Hoogduitsche gemeente gevestigd is geweest. Zonder bezwaar had

Boas zich de weelde kunnen veroorloven een huis op een der beste standen van Den Haag in te richten, zooals de Portugeezen dit gedaan hadden, maar daarvan was hij afkeerig. Eenvoud was zijn kenmerk en in zijn vrijen tijd verzamelde hij joodsche geleerden om zich, met wie hij de talmudische Schriften bestudeerde, zooals dit voorschrift is. Het behoeft dan ook geen betoog, dat hij evenals zijn vader geweest was, de steunpilaar van de joodsche gemeente in Den Haag was. Maar bovendien was hij mede zeer actief werkzaam voor joodsche belangen in het buitenland, wanneer dit noodig mocht zijn.

Voor de eerste maal was Tobias Boas gehuwd in 1712 met Duifje Levi, die reeds in 1721 overleed. Tobias was toen dus slechts 16 jaar oud.

Zeer kort daarop trad hij voor de tweede maal in het huwelijk en wel op 25 Januari 1722 met Sara Symons uit Amsterdam, en na haar overlijden trad hij ten derden male in het huwelijk op 26 Mei 1757 met Scheba Mozes Goldschmidt, weduwe van Michiel Mozes Goldschmidt uit Koningsbergen. Dit laatste huwelijk werd in afwijking van de gewoonte ten huize van Tobias Boas in de St. Jacobstraat door Schepenen voltrokken. Zij overleefde haar man, zonder kinderen van hem na te laten, (testament bij Nots. L. Sythoff, 21 October 1782).

Abraham Boas en Tobias Boas behoorden reeds vroeg tot de rijkste inwoners van 's-Gravenhage. In het Algemeen Nederlandsch Familieblad Rotterdam I. 1884 no. 118, blz. 4a lezen we, dat Tobias Boas in 1742 een jaarlijksch inkomen had van 6000 gulden, een huis bewoonde van 350 gld. en drie dienstboden hield en dat zijn vader Abraham, rentenier, bij hem inwoonde en 3000 gld. te verteeren had.

Deze bedragen kunnen ons nu gering voorkomen, maar voor dien tijd waren het groote sommen, waarmede, gelet op de koopkracht van het geld, heel wat gebeuren kon.

De bankzaak van Tobias ontwikkelde zich langzamerhand tot een bankiershuis, dat bij de grooten der aarde het onbepert vertrouwen genoot en wanneer vorsten en staten in geldverlegenheid zaten, vervoegden zij zich gaarne tot Tobias Boas en later tot zijn zonen Abraham en Simeon om raad en hulp in de financieele moeilijkheden. De ware godsdienstigheid, die zoowel Tobias als zijn zonen kenmerkt, droeg er niet weinig toe bij, hen dat vertrouwen te doen verwerven. Voor geen geld ter wereld zouden zij de strenge wetten op de viering der sabbath of joodsche feestdagen of de moeilijke spijswetten van het jodendom overtreden.

Treffend blijkt dit uit het verhaal eener reis van Simeon Boas naar Luik, om daar ten behoeve van den Vorst-Bisschop een leening te sluiten. Aangezien er in Luik geen ritueel eten te krijgen was, nam Boas in zijn gevolg een sjochet (beestensnijder) en een kok mede, die met zijn gevolg in het paleis van den bisschop woonden en daar de gelegenheid kregen de spijzen voor Boas te bereiden, waarvoor alle onkosten door den bisschop betaald werden. En ook de Stadhouders Prins Willem IV en Prins Willem V en de Staten Generaal der Republiek der Vereenigde Nederlan-

1) Notaris p. van den Burgh.

den, maakten dikwijls gebruik van de diensten der Boassen, zooals wij zullen zien. Wij weten uit de jaren 1750 en 1752, dat de invloed van deze bankiers op het sluiten van een leening door de Staten-Generaal zoo groot was, dat er op hun advies wijzigingen in het leeningsplan moesten worden aangebracht, in welk geval hij 4 miljoen van de benoodigde 8 miljoen voor zijn rekening wilde nemen.

Voor den Prins bezorgde Boas de overmaking en het incasseeren der gelden, die uit de Dillenburgsche fondsen voortsproten. Dit viel hem gemakkelijk, omdat hij door familierelaties verbonden was met het bankhuis van Löw Mozes Zurkann en Löw Isaac Zurkann in Frankfort a/M.

En uit alles blijkt, met hoeveel zorg hij de belangen van den Prins diende en hoe groot het vertrouwen was, dat hij van het Stadhoudelijke Hof genoot, hoewel ook daar tendenzen van anti-semietischen aard te onderkennen waren, die evenwel door Prins Willem V volkomen werden ter zijde gesteld.

Het Haagsche Bankiershuis Boas in de bescheiden St. Jacobstraat, had dan ook een Europeesche vermaardheid en het is geen wonder, dat alle mogelijke geldzoekers en avonturiers bij Boas poogden iets los te krijgen. Geschiedde dit om ongelukkige geloofsgenooten in den vreemde te helpen, dan stond hij gereed en niet minder, wanneer hij de uitgave van een of ander Hebreeuwsch boekwerk met zijn middelen en naam bevorderen kon.

Toen in 1745 Maria Theresia het besluit nam, de joden uit Bohemen te verdrijven, was het Boas, die daarbij niet werkeloos bleef, maar tesamen met anderen de pogingen van de Engelsche regeering en vooral van de Nederlandsche regeering, door haar gezant Burmania, met alle kracht ondersteunde. Zijn correspondentie met Wolff Samson Wertheimer te München uit de jaren 1746—1746, geeft daarvan een duidelijk beeld. Naar binnen zoowel als naar buiten genoot Boas dan ook een reputatie, zooals maar weinigen die hebben.

Van de avonturiers, die poogden door en met Boas zaken te kunnen doen, is de meest bekende de beruchte Casanova, die in zijn mémoires op de hem eigen smakelijke wijze vertelt van zijn bezoek in 1759 en ontvangst bij Boas. Deze beschrijving is wel zoo aardig, dat ik niet schroom haar hier over te nemen.

Casanova dan kwam naar Den Haag en had een wissel bij zich van 3000 gulden op „den heer Boas, Joodsche bankier aan het Hof te Den Haag.” Na een bezoek gebracht te hebben bij den gezant, ging hij naar Boas en vertelt dan:

„Toen ik van den Gezant weg ging liet ik mij bij Boas brengen, dien ik aan tafel vond, omringd van zijn hoffelijk en talrijk gezin. Hij las mijn brief en zeide, dat hij zoo juist van den heer Corneman een brief had ontvangen, waarin deze vol lof over U is. Hij wilde hem tegemoet komen en daar het binnenkort Kerstmis zou zijn, wilde U ongetwijfeld dit feest vieren. Ik zeide hem echter, dat ik gekomen was om met hem het Makkabeëenfeest te vieren, en dat droeg zoo de algemeene goedkeuring van de familie weg, dat zij mij uitnoodigder bij hen een kamer te nemen en te logeeren. Ik hapte

zonder dralen toe en gaf mijn lakei bevel mijn bagage naar den bankier te brengen. Voor ik van hem wegging verzocht ik hem, mij in een of andere zaak een twintig duizend gulden in een paar dagen te willen laten verdienen. Hij nam de zaak voor ernst op en zou er over nadenken en dat was heel goed mogelijk.

Den volgenden morgen, nadat ik met hem ontbeten had, zeide Boas: Ik heb een zaakje voor U, mijnheer, kom mee, ik wil U daarover spreken. Hij bracht mij in zijn kantoor, waar hij mij de drie duizend guldens in goud en wissels uitbetaalde en zeide, dat het slechts van mij af hing om in 8 dagen de 20.000 gulden te verdienen, waarover ik

Simeon Boas
geb. 28 Juni 1730
gest. 26 Febr. 1795

gesproken had. Zeer verbaasd door de gemakkelijheid, waarmede men in Holland geld verdiende, want ik had maar met den jood willen gekscheren, bedankte ik hem voor dit bewijs van zijn welwillendheid en hoorde hem aan.

Hier, zeide Boas, is een bericht, dat ik met spoed van de Munt heb ontvangen. Men zegt mij dat 400.000 dukaten zijn geslagen en dat men bereid is, die tegen den koers van het goud te verkoopen, die op het oogenblik gelukkig niet hoog is. Ieder dukaat is 5 gulden en twee en drie vijfde stuiver waard. Hier is de wisselkoers op Frankfort a/M. Koop de 400.000 dukaten, breng ze of stuur ze naar Frankfort, neem daarvoor een wissel op Amsterdam en Uw rekening is gemaakt. U wint een negenden stuiver op iedere dukaat en dat maakt juist 22.222 Hollandsche guldens. Koop vandaag nog die dukaten en binnen 8 dagen is Uw winst gemaakt, en zoo ben ik U van dienst geweest.

Ik kon mijn verbazing niet verbergen, maar zeide: „zullen de heeren van de Munt geen bezwaar maken mij deze som toe te vertrouwen?” „Zij zullen dat ongetwijfeld doen als U niet met baar geld koopt of

een gelijke som met uiterst soliede papieren geeft", luidde het antwoord.

„Mijn waarde Heer, ik heb noch deze som gelds noch een dusdanig krediet". In dit geval zult U nooit meer 20.000 gulden in 8 dagen verdienen. Na het voorstel dat U mij gisteren deed, hield ik U voor een millionair. Het doet mij leed, dat ik mij daarin vergist heb. Nu zal ik deze zaak vandaag nog door een van mijn kinderen laten doen."

Daarna vertrok Casanova.

Deze kleine episode beschrijft wel heel nauwkeurig, welk een knap financier Boas was en op welke wijze hij zijn zaken deed.

Om nog eens terug te komen op de wijze, waarop van de diensten van Boas door de Staten-Generaal gebruik werd gemaakt, moge dienen, hetgeen Gijsbert Jan Van Hardenbroek daarover — behalve wat de te sluiten leeningen betreft — in zijn gedenkschriften verhaalt.

Zoo lezen wij: „9 Maart 1781, Was de Jood Boas bij de griffier in zijn cabinetje aan 't Hof, wanneer gelast hadde, dat niemand in te laeten, sulks men naderhant ontwaer wierde, dat gemelde Jood brieven uit Engelandt hadde ontfangen, die hij geheimelick aan de griffier wilde communicereen, men meende selfs, dat die brieven in 't Hebreuws waren geschreven, omme des te minder te kunnen worden ontdekt. Ook heeft daerna de griffier nietwas doen blijken of en wat door Boas hadde vernomen." Zeer waarschijnlijk hebben we hier met Simeon Boas te doen, daar Tobias toen reeds diep in de tachtig was.

Een jaar later lezen wij: "3 April 1782, Voorts wist Brandsenburg mij seer in 't geheim te seggen, dat Boas wierde uitgesonden omme te sien of hij tentamen konde doen om Bergen op Zoom voor de Republicq, nog te kopen.

4 April 1782. Heden sij Brandsenburg mij dat Boas nopens Bergen op Zoom niet soude hebben kunnen slagen."

Bergen op Zoom, was eeuwenlang een enclave in de Republiek geweest, in het bezit van vreemde vorsten. In de jaren, waarin Boas op last van de Nederlandsche regeering trachtte dit markiezaat te kopen, behoorde het aan Karel Theodore, Hertog van Sultsbach, keurvorst van de Pfalz, die het tot 1799 heeft bezeten.

Hij wilde het blijkbaar niet kwijt. Eerst bij de instelling van den soevereinen Staat en het Koninkrijk kwam het voorgoed bij Nederland. Duidelijker voorbeeld hoe Boas voor geheime diplomatieke diensten gebruikt werd, is moeilijk te geven. Of het moest zijn uit hetgeen wij weten van de bemoeiingen, die hij had om de financiën van Stadhouder Prins Willem V in orde te brengen en te houden. Ook daar had Boas als jood vanzelfsprekend tegenstanden te overwinnen, vooral van den thesaurier H. Reigersman, die in een rapport aan den Prins onomwonden op 27 Nov. 1768 schreef, dat hij slechts zeer ongaarne met Boas zaken deed, omdat hij een jood was. Maar even later merkte deze, dat hij met zijn anti-joodsche uitlatingen bij den Prins aan het ver-

keerde kantoor was en hij haalt bakzeil door te schrijven, dat hij niet Boas bedoeld heeft, maar in het algemeen de joden, die bij hun collega's-handelslieden niet goed staan aangeschreven.

Wanneer deze Reigersman al niet twijfelt aan het geheimhouden van Boas zelf, dan komt de veronderstelling, dat zijn klerken wel eens het geheim konden verklappen en daardoor het krediet van Zijne Hoogheid in gevaar konden brengen. Maar de Prins moest van al dat gekuip niets hebben en tegen het advies van dien raadsman in, sluit hij een leening bij Boas. Bij den aankoop van de Heerlijkheid Montfoort wist Reigersman echter Boas uit te schakelen tegen den wensch van de andere leden van den Raad van het Hof, maar hij moest dan ook persoonlijk borg blijven, dat 425.000 gld. tegen 2½ % geplaatst zouden worden. Maar nog geen maand later moest tegen 4% toch weer geld worden opgenomen en wel bij Boas. En hoe de discretie bij Boas in goede handen was blijkt wel het beste hieruit, dat onder de honderden stukken van financieelen aard, die bewaard zijn gebleven en uit de boeken, niets blijkt van eenige geldelijke verhouding met het Stadhouderlijk Hof.

Men begrijpt dus volkomen hoe het Hof geschrokken was, toen in 1792 het Bankhuis Boas zijn betalingen moest staken en ook hoe Prinses Wilhelmina aan haar dochter schreef „Boas heeft een soort failliet gemaakt, maar men zegt, dat hij er bovenop zal kunnen komen."

Maar over dit laatste zoo aanstonds meer.

Eerst wil ik nog een en ander mededeelen over het aanzien waarin de Boassen zich mochten verheugen.

Toen Koning Gustaaf van Zweden onder den naam van Graaf Hagha van 26 tot 29 September in Den Haag vertoefde, weten wij uit een bron van dien tijd, ¹⁾ dat hij Tobias Boas bezocht in diens woning om juweelen uit te zoeken, en toen Keizer-Koning Joseph II op 9 Juli 1781 in Den Haag kwam vertelt een familiekroniek, dat de Keizer op bezoek kwam bij Boas en met hem gearmd naar de Parade op het Plein ging en dat het uitgegeven wachtwoord voor dien dag „Boas" luidde.

Heelemaal onwaarschijnlijk luidt dat niet, want de Vorstelijke bezoeker trachtte de sympathie van de joden, die na de handelingen van Maria Theresia ten opzichte van Oostenrijk niet zeer groot was, weer terug te winnen. Zoo bezocht de Keizer den 14en Juli te Amsterdam de Portugeesche synagoge.

En het zal wel de overgrootste bescheidenheid van Tobias Boas geweest zijn, dat deze in de joodsche wereldliteratuur niet zoo dikwijls in verschillende zaken genoemd wordt, als waarop zijn werken ten bate van het wereldjodendom aanspraak mochten maken.

Want ook met Stanislaus Augustus, Koning van Polen, stond Boas op bijzonder goeden voet. En wanneer hij dezen op 2 November 1764 ter gelegenheid van zijn troonsbestijging een adres van gelukwenschen aanbiedt, dan verzuimt hij niet daarin de belangen van zijn rasgenooten, en in dien tijd zou men

1) Jaarboek Die Haghe 1932. Iets over Boas en zijn relaties met het Stadhouderlijk Hof.

1) Aaron Isaacs-Minnen, En Judisk Kulturbild fran Gustaviansk Tid, Utgivare Abraham Brody och Hugo Valentin Stockholm. Hugo Gebers Förlag 1932, blz. 203.

ook nog terecht van geloofsgenooten mogen spreken, ten sterkste bij den Koning aan te bevelen. Deze vriendschap dateerde van den dag, dat Stanislaus, de laatste Koning van Polen, in 1764 aan Den Haag een bezoek bracht en Boas hem aan contanten hielp, zooals de Koning in zijn dagboek zelf vertelt.

Wanneer ik hier nu nog mededeel een aantal van de door het huis Boas gesloten leeningen, dan blijkt wel van welk een omvang deze Bankzaak in de 18e eeuw geweest is, in een tijd dus dat de Rothschilds nog langzaam aan het opkomen waren. Van eenige relatie tusschen beide groote bankzaken is mij dan ook nooit iets gebleken. Zoo leende:

- De provincie Zeeland 2.800.000 gld.
- De Koning van Denemarken 10.000.000 gld.
- De Kon. Bank van Denemarken 5.000.000 gld.
- De Kanalen van Arragon en Taoufté 1.300.000 gld.
- Spanje 2.400.000 gld.
- De Keizerin van Oostenrijk 1.000.000 gld.
- Hertog van Brunswijk 420.000 gld.
- De keurvorst van Beieren 300.000 gld.
- Ferdinand Hertog van Brunswijk 100.000 gld.
- Landgraaf van Hessen 100.000 gld.
- De Prinsen van Waldeck 580.000 gld.
- De Koning van Pruisen 220.000 gld.
- De Staten van Luik, Graafschap de Looz, Admiraliteit van Zeeland 600.000 gld.
- De Koning van Zweden 1.500.000 gld.
- Alles te samen een bedrag van 28.490.000 gulden.

Toen in 1792 de grondvesten van Europa begonnen te kraken en de Duitsche vorsten ophiielden met de renten en aflossingen te betalen liepen de zaken van Boas vast en moesten Abraham en Simeon Boas surcéance van betaling aanvragen.

En wij kunnen ons voorstellen hoe de beide broeders tot elkander gezegd zullen hebben: „Goddank dat vader dat niet meer heeft beleefd”, want deze was tien jaar eerder, den 27en Nov. 1782, op 87-jarigen leeftijd gestorven. Bij zijn dood en begravenis op den Scheveningschen weg in den Haag kwam tot uiting in welk een hoog aanzien deze eenvoudige vrome jood allerwege gestaan had. En niet het minst onder de minder bedeeden in Den Haag voor wie hij zooveel deed.

En nog voor eenige tientallen jaren bestond er in de St. Jacobstraat een Hofje, „het Hofje van Boas” genaamd, waarin in dien tijd een aantal arme joden gratis woonden.

De reddering van dezen grooten boedel, waarover ik in het jaarboek „Die Haghe” 1919/1920, uitvoerige mededeelingen gedaan heb, was voor de daarmee belaste curatoren geen sinecure. Want deze staking van betaling stond in rechtstreeksch verband met die van een ander bankiershuis, dat gelieerd was aan Abraham en Simeon Boas.

Het Amsterdamsche bankhuis Marcus Boas, Elias de Lima en Comp. had zijn betalingen gestaakt en de Haagsche Boassen hadden voor een groot bedrag wissels van hen in hun bezit. Onder dit motief verzochten zij dan ook aan het Hof van Holland voorloopige surcéance van betaling. Tegelijkertijd werd een zelfde verzoek gedaan door Mozes Boas, Joachim Zurkann, Lion Kann, Abraham Ephraim en Calman Heilbron allen in Den Haag en door Salomon Isaac

Goldschmidt, Abraham Simons Jr. en Salomon Alexander in Amsterdam. Al spoedig werd de verleende voorloopige surcéance veranderd in eene voor een jaar. Voor Heilbron, Lion Kann en Abraham Simons werd deze verleend voor 3 maanden, maar deze hadden middelerwijl een schikking getroffen met hun crediteuren. In 1791 hadden Abraham en Limcon Boas bovendien hun kantoor niet meer in de St. Jacobsstraat in het vaderlijk huis, maar op de Amsterdamsche Veerkade, waar Simeon woonde. Ook de Gezant van den Vorst-Bisschop van Luik, Maximiliaan de Chestret, die in 1793 zaken te regelen had met Simeon Boas, schrijft in zijn brieven met groote achting over hem.

De allergrootste meerderheid verklaarde zich accoord met de surcéance van betaling en het daarna aangeboden accoord. Dat geeft geen verwondering, want de activa hadden een waarde van 1.103.566 gld. 3 st. waartegenover schulden stonden tot een bedrag van 31.181.12 st. 12 p.

Paspoort van Simeon Boas, Hofbankier, zijn zoon, zijn neef en bediende 1782.

Bij de honderden stukken, die over dit geval bewaard zijn gebleven is er slechts één, waarin bezwaren worden geopperd tegen de voorgestelde surcéance, omdat niet het geheele privaatvermogen der firmanten werd aangesproken en omdat de boekhouding niet geheel in orde zou zijn. Tobias had n.l. een vermogen van 1.700.000 gld. nagelaten, een voor dien tijd enorm bedrag. Dat de boekhouding te wenschen zou hebben overgelaten, behoeft niet te verwonderen als wij zien, dat het kantoorpersoneel van deze Europeesche Bank bestond uit twee personen, n.l. uit Salomon Edersheim en Samuel van Oven. De eerste komt op de lijst van crediteuren voor, voor salaris voor 1125 gld. 10 st. en de laatste voor 400 gulden.

De huishoudelijke schulden waren gering en bedroegen slechts 1170 gld. 8 st. 12 p., die door Rozetta Kann, die buiten gemeenschap van goederen met Simeon Boas getrouwd was, werden betaald.

De graven van beide edele mensen bevinden zich op de begraafplaats aan den Scheveningschen weg. De grafsteen van Simeon, die door den groei van een boom is doorgebroken, doet zien, dat hij kerkelijk besnijder was, parnas en ook op de bazuin blies op de Hooge feestdagen, een eere-functie.

De lijst der crediteuren, die opgenomen is in het

aangehaalde jaarboek is merkwaardig om het groot aantal aanzienlijke Haagsche families en anderen, die hun belangen aan Boas hebben toevertrouwd.

Wij vinden daarin de namen Scheurleer, Edersheim en Kann, die na Boas Haagsche bankiers met reputatie geworden zijn.

Het accoord, dat werd aangeboden hield in, dat Abraham en Simeon Boas aan hun crediteuren overlieten, al hun vaste goederen, landerijen, actiën, pretensiën, inschulden, beleeningen, juweelen, paarden, goud, zilver en schilderijen.

Maar uitgezonderd daarvan werden: het Huis Salomons Tempel, dat bewoond werd door Abraham Boas, het huis aan de Amsterdamsche Veerkade, bewoond door Simeon Boas, al de kleeren van Abraham en Simeon en van de kinderen van dezen laatste en alle meubelen en het huisraad en niet te vergeten het aandeel van Abraham en Simeon Boas in de Hebreuwsche boeken.

Of deze daar nu niet bij behoorden of uit andere reden, maar een feit is het, dat op 11 Sept. 1796 in de synagoge publiek verkocht werden de beide wetsrollen, waarvan er een gekocht werd door J. Steir voor 73 gld. en de andere door J. Sim. Andries voor 131 gld.

Toch is ook de bibliotheek van Simeon Boas, die hij voor een groot deel geërfd had van zijn vader, in 1799 in Den Haag verkocht. Daarvan bestaat een gedrukte catalogus en de veelzijdigheid van Simeon Boas en diens vader op Joodsch en ander gebied blijkt wel overduidelijk uit dit boekenbezit. Er waren uitgaven bij van Menasseh ben Israël en van Plantijn uit Antwerpen.

Uit de provenuen werden eerst betaald de preferente crediteuren, onder wie de vrouwen van Simeon en Abraham Boas, Rozette Kann en Fronica Symons. De concurrente schuldeischers ontvingen direct 40% van hun vorderingen en zouden langzamerhand de rest met uitkeeringen van 10 en 5% krijgen. De firma M. Boas, E. de Lima en Comp. te Amsterdam, had een vordering op Boas van 254.385.14 st. 12 penn. die door den val van Boas ook in moeilijkheden zijn geraakt.

Het aantal vaste goederen van Boas was aanzienlijk, en daaronder behoorden ook tal van landerijen o.a. in den Krimpenerwaard, waar Boas vermoedelijk een grondspeculatie beproefd had.

Onder de schilderijen vinden wij een De Wit, een Jan Steen, een Wouwerman, Molenaar en tal van andere bekende meesters, maar de geheele opbrengst van de 64 stuks bedroeg slechts 616.1 gld.

Dat door Boas in den loop der jaren niet alleen winsten zijn gemaakt maar ook verliezen zijn geleden, waartegen de Bank echter opgewassen was, wordt bewezen door de lijst van „verloren posten sedert 25 jaar.” Daar onder komen bijv. voor B. S. Symons en Alex Symons voor 460.000 gld. Een houtvlot, 195.000 gld., verlies op juweelen 70.000 gld., de kamer van de O.I. Comp. te Delft 11000 gld. en tal van anderen.

Tot een goed stuk in de 19e eeuw heeft de liquidatie van het faillissement geduurd, maar ten slotte heeft een ieder de volle 100 % gekregen, terwijl de

eerst zoo welgestelde familie niet veel meer overhield.

1 Febr. 1795 werd de firma Abraham en Simeon Boas ontbonden en ging ieder voor eigen rekening zaken doen. Lang heeft Simeon dit niet kunnen doen, daar hij 26 Febr. 1795 stierf. Zijn weduwe zette de zaak onder den naam Firma wed. Simeon Boas en Comp. voort. Hij had zijn einde wel voelen naderen, want 15 Febr. daarvóór, had hij ten overstaan van notaris P. van Son zijn testament gemaakt waarin zijn talrijk toen nog levend kroost genoemd wordt. Het waren er 15, die in de 19e eeuw zoowel in den dienst van den Nederlandschen Staat als op ander gebied een rol hebben gespeeld. Maar met de grootheid van het eenmaal beroemde bankiershuis Boas, was het gedaan en slechts herinneringen, die dikwijls weemoedig werden geuit, bleven de nazaten van grootvader Tobias Boas over.

En nog tot een heel eind in de 19e eeuw probeerden familieleden de nog uitstaande schulden binnen te krijgen, waartoe de regeering de behulpzame hand bood.

Uit eene memorie van den Raadpensionaris van 28 Februari 1806, leeren we, dat alleen de Waldecksche schuld, die de directe aanleiding tot de débacle geworden was, nog 1.020.000 gld. bedroeg en dat minister Gogel gelooft, dat deze rechtmatige vordering, gezien den desolaten toestand van zaken in Waldeck, wel nooit binnen zal komen.

In 1825 schijnt Simeon Tobi Boas, kleinzoon van Simeon Boas, nog pogingen aangewend te hebben, door het schrijven van een brochure de aandacht op deze zaak te vestigen.

Men zou onrecht doen door niet te apprecieeren, dat de Nederlandsche Regeering geholpen heeft door tal van kinderen van Simeon Boas aan een eervol bestaan te helpen. De emancipatie der joden in Nederland was al wel zoo ver doorgedrongen, dat dit zonder eenige bezwaren mogelijk was. Zoo wist Samuel Boas (geb. 1773) het te brengen tot commissaris van politie te Dordrecht, Samson Boas (geb. 1777- vinden wij als Commies bij 's Rijks Entrepôt te Rotterdam, Abraham Boas (geb. 1786) was Luitenant-Kwartiermeester, Joseph Boas (geb. 1788) was behalve boekhouder bij de nog jonge bankzaak van Lissa & Kann en secretaris van de Nederlandsch Israëlietische gemeente, employé bij de Kanselarij van den Nederlandschen Leeuw.

Een zoon van Joachim Boas, geb. 1783, was Hoofd-Commies ter Algemeene secretarie en ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw.

En Louis Boas zijn broer, (geb. 1786), was Commies aan Koloniën, daarna Ontvanger in De Zijpe. Een andere broer, Benoit, had den vertrouwenspost van Commies bij het Kabinet des Konings.

Uit iets lateren tijd treedt op den voorgrond een zoon van Tobie Boas, dus kleinzoon van Simeon, Mr. Eduard Boas (geb. 1825), die Raadsheer in het Hof te Amsterdam was en lid van den Gemeenteraad in die stad. Mannelijke nakomelingen, die op eenigerlei wijze naar voren kwamen, vinden wij na dezen niet meer. De talrijke nakomelingen verspreidden zich in Nederland en Engeland en de vrouwen deden huwelijken, waardoor de familienaam Boas vanzelf-

sprekend verloren ging. Maar een gelukkig verschijnsel mag het heeten, dat bij tal van nakomelingen de herinnering aan het eenmaal zoo vooraanstaande geslacht Boas niet verdwenen is, maar dat nog tal van voorwerpen uit die familie met piëteit bewaard worden en de namen Tobias en Simeon bij de jongere generatie nog voorkomen.

En wanneer één ding door mij betreurd wordt, dan is het, dat mijn pen te zwak is geweest om in kleuren en geuren de groote verdiensten van dit belangrijke 18e eeuwse bankiersgeslacht uiteen te zetten, zooals ik dat zoo gaarne had gedaan.

D. S. VAN ZUIDEN.

De opstand van Poegatsjew. (1773—1774).

Wanneer men zich met een vooropgesteld doel neerzet om geschiedenis te gaan schrijven, dan moet al het gebeurde dat speciale doel dienen; men tracht dan voortdurend bewijzen te vinden om maar duidelijk te maken, dat alles zich eigenlijk afspeelde om het door den historicus geziene doel te bereiken. Indien men de Russische geschiedenis leest, zooals deze te boek is gesteld door den eenige jaren geleden overleden bolsjewistische historicus Pokrowsky, dan wijst reeds de indeeling van zijn Historie op het doel, hetwelk hij zich bij zijn schrijven voor oogen had gesteld: boerenrevolutie, revolutionnaire bourgeoisie, arbeidersbewegingen, massabewegingen, arbeidersrevolutie, boerenopstanden, de weg naar de revolutie.

Als Pokrowsky schrijft, dat men het verleden slechts bestudeert om het heden te begrijpen en macht over de toekomst te verkrijgen wil hij daarmee zeggen, dat de geschiedenis den arbeider en den boer moet leeren, hoe zij zich van de bezittende klasse kunnen ontdoen, hoe de mensch de economische structuur onderste boven kan gooien, hoe in één woord het marxisme en de logische gevolgen van dat stelsel de overwinning kunnen behalen. Geschiedenis is volgens hem niet anders dan de leer van den klassestrijd. Indien wij onze kennis omtrent de Russische geschiedenis alleen uit Pokrowsky's geschriften wilden putten, zouden wij een wel zeer eenzijdigen kijk op de historie krijgen. Pokrowsky ziet den opstand van Poegatsjew, die tijdens de regering van Katharina II plaats vond, als een voorlooper van de groote Russische boeren- en arbeidersbeweging; hij ziet vooral in Poegatsjew een leider, zij het dan verre van volmaakt, van een zich wel bewuste revolutionnaire volksbeweging; hij billijkt het moorden en plunderen van Poegatsjew, omdat daardoor het revolutionnaire doel bereikt zou kunnen worden.

Bij de beschrijving van den opstand van Poegatsjew, die het Oeral- en Wolga-gebied gedurende twee jaren in vuur en vlam zette en waarover de Bolsjewieken bij de 150-jarige herdenking in 1923 een interessante, zij het dan ook tendentieuze publicatie het licht hebben doen zien, willen wij liever het relaas volgen, dat de grootste aller Russische schrijvers, Poesjkin, er van geeft in zijn historische schets „Geschiedenis van den opstand van Poegatsjew”, die hij in 1833 geschreven heeft, na de archieven te St. Petersburg bestudeerd en een reis gemaakt te hebben naar den Oeral. Wij doen dit des te liever, nu in 1937 herdacht zal worden hoe

Poesjkin 100 jaar geleden stierf ten gevolge van de wonden, hem toegebracht in een duël met den aangenomen zoon van den Nederlandschen gezant in Rusland, Baron van Heeckeren. Wij willen bij de beschrijving van dezen opstand, die een belangrijke bladzijde vormt in de Russische geschiedenis, bijkans voortdurend Poesjkin op den voet volgen, overtuigd dat wij op die wijze geschiedenis schrijven, zooals zij naar onze meening geschreven dient te worden: sine ira et odio en berustend op historische documenten.

Voor den lezer, die zich voor deze episode interesseert, zal de bestudeering der kaart van Oost-Rusland voortdurend noodzakelijk blijken, opdat hij zich de ligging van Orenburg, Simbirsk, Kazan, Penza, Saratow en Tsaritsyn, den loop der rivieren Oeral en Wolga kan voorstellen, die het terrein uitmaakten van de door den opstand beroerde gebieden.

Langs de rivier Oeral, die destijds nog Jaïk heette, hadden zich reeds in de 15e eeuw verschillende Kozakken-stammen gevestigd, die zich van de Don-Kozakken hadden afgescheiden. Zij hadden zich allengs vermengd met de langs den Oeral levende stammen, die grootendeels nakomelingen waren van de Tataren der Gouden Horde. Zij hadden zich onder bescherming gesteld van den eersten Tsaar uit het huis Romanow, Michael Feodorowitsj, die in 1613 op den troon gekomen was. Deze had hun de oevers van de rivier Jaïk als verblijfplaats aangewezen, waar zij als vrije lieden zouden mogen wonen.

De geschiedschrijver Lewsjin bericht, dat die vrijbrief, evenals volgende door de Tsaren Alexei en Feodor uitgegevene, niet bewaard zijn gebleven; vele stukken uit de Moskousche archieven zijn bij verschillende branden verloren geraakt. Het oudste bestaande document over de Oeral-Kozakken is van 1648 en ondertekend door de tesamen regeerende Tsaren Iwan en zijn broeder Peter. De Oeral-Kozakken namen deel aan den veldtocht van Peter den Groote tegen Azow in 1696 en aan zijn oorlog tegen Zweden.

De Oeral-Kozakken namen sterk in aantal toe; zij pleegden rooftochten op de Kaspische Zee en tegen Perzië. Gedurende den opstand van Stjenka Razin in de 17e eeuw bleven zij den Tsaar trouw. Lewsjin merkt op, dat dit waarschijnlijk te danken is geweest aan de in den Oeral gevestigde Streltsy, de door Iwan den Verschrikkelijke ingestelde gewapende lijfgarde, die de Kozakken in bedwang wisten te houden. Tataarsche kronieken vermelden